

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.1:330.33

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-1>**Видобора В. В.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2255-0970>

Vydobora Volodymyr

Odessa National Economic University

ЗАОЩАДЖЕННЯ ТА ІНВЕСТИЦІЇ В ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ

У статті досліджено роль заощадження та інвестицій в теорії економічного росту. Виявлено, що представники провідних напрямів політичної економії наголошують на двох аспектах проблеми нагромадження: попиті на капітальні блага і пропозиції капітальних благ; відповідності заощаджень та інвестицій. Встановлено, що порушення рівноваги у цих аспектах спричиняє розбалансованість ринку. Узагальнено, що нагромадження капіталу нерозривно пов'язане із формуванням заощаджень та інвестицій, які крізь призму абстрактно-логічного підходу визначають макроекономічну рівновагу, тобто забезпечують стабільність попиту та пропозиції суспільних товарів. З'ясовано, що саме заощадження, які переходять у форму інвестицій становлять основу економічного зростання країн, який визначається розміром і структурою інвестицій, якістю і швидкістю їх здійснення.

Ключові слова: економічний ріст, заощадження, інвестиції, нагромадження капіталу, розширене відтворення.

SAVINGS AND INVESTMENTS IN THE THEORY OF ECONOMIC GROWTH

The article is devoted to the research of the place of savings and investments in stimulating economic growth from the standpoint of economic theory, taking into account economic realities and prospects of developed society. The role of savings and investment in the theory of economic growth is defined, in particular; it is emphasized that the role of investment in the short term is to stimulate production through the impact on aggregate demand, and long-term – to impact on economic growth through gross fixed capital formation. It is identified that the accumulation of social capital is formed mainly through investment, then for the economy are important general economic savings, which are a source of investment. Thus, investment is a connecting element, which with the involvement of the labor force ensures the transformation of national savings into a major source of economic growth. It is found that the representatives of the leading directions of political economy emphasize two aspects of the problem of accumulation: demand for capital goods and supply of capital goods; matching savings and investments. It is established that the imbalance in these aspects causes market imbalance. It is generalized that the accumulation of capital is inextricably linked with the formation of savings and investments, which through the prism of the abstract-logical approach determine the macroeconomic balance, in ensure the stability of supply and demand for public goods. It is catch out that the savings that turn into the form of investment are the basis of economic growth, which is determined by the size and structure of investment, quality and speed of their implementation. It is revealed that nowadays a number of factors depend on the possibility of converting savings into investments, such as: wages, employment, interest rates, scientific and technical progress, foreign trade, capital armament, public policy, public institutions, development of financial and economic sectors and their ratios, virtualization of economy and globalization processes. Taking these factors into account should be key in shaping economic policies aimed at stimulating investment and economic growth.

Keywords: economic growth, savings, investments, capital accumulation, expanded reproduction.

JEL Classification: N10, N30, O40

Постановка проблеми. Диспропорційність позиції товарів та попиту на них в умовах безперервного розширення виробництва стає важливим об'єктом подальших досліджень відтворювальних процесів. Проте у 20–30-их роках ХХ ст. американські дослідники, розглядаючи процес відтворення виробництва активно починають говорити про потребу вкладання капіталу на придбання засобів виробництва, вводячи тим самим у науковий обіг категорію інвестиції, яку розуміють як витрати на оплату придбаних засобів

виробництва. Причому джерелом інвестицій вважають заощадження, які характеризуються як різниця між поточним доходом та поточним споживанням, що формується у процесі нагромадження капіталу.

Збільшення основних фондів економіки шляхом інвестицій створює підґрунтя для приросту обсягів виробництва (виробничого потенціалу) в майбутньому. Роль інвестицій у короткостроковому періоді полягає в стимулюванні виробництва через вплив на сукупний попит. У довгостроковому періоді інвестиції вплива-

ють на економічне зростання через валове нагромадження основного капіталу, підвищуючи потенційний обсяг виробництва й сукупну пропозицію, що відповідним чином позначається на рівні доходів [1, с. 8]. Відповідно, питання заощаджень та інвестицій є ключовим в економічній теорії росту, і тим самим обумовлюють важливість обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Роль заощаджень та інвестицій у механізмі економічного зростання досліджувалась у роботах видатних учених: А. Сміта, А. Вальраса, Л. Маршалла [3], Дж. М. Кейнса [4], Н. Калдора, Р. Харрода, Е. Домара [11], Р. Солоу [12], М. Тугана-Барановського [8], Дж. Міда, Дж. Робінсон, Е. Фелпса, Е. де Сота [14], Д. Норта [15], І. Валерстайна та ін. Серед сучасних науковців це питання піднімалося у працях: В. Блохіної [7], І. Богдана [1], В. Видобори [16], С. Губанова [17], Л. Жданової, М. Зверькова [6], Н. Квашніна, М. Маковецького [13], О. Шараги [6] та інших. Проте, незважаючи на розгляд досить широкого кола питань, пов'язаних з різними аспектами проблем накопичення капіталу в доробку економічної теорії, необхідним вважаємо потребу розгляду основних засад формування заощаджень та інвестицій та їх впливу на економічний розвиток в існуючих нині економічних умовах.

Мета статті полягає у дослідженні місця заощаджень та інвестицій в стимулюванні економічного росту з позиції економічної теорії з урахуванням економічних реалій та перспектив розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Питання заощаджень та інвестицій піднімалися представниками різних теорій політекономії. Класики розглядали можливості здійснення відтворення та нагромадження капіталу без залучення додаткових його джерел «ззовні» та отожднювали заощадження з інвестиціями, розмір яких визначався рівнем доходу та залежав від відсоткової ставки на заощадження.

Наприклад, центральним ланкою у праці А. Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів» є аналіз доходу нації, а інвестиції виступають допоміжною категорією, яка пояснює механізм формування національного доходу. А. Сміт розглядає інвестиції як заощадження, які не споживаються, а направляються на створення виробничого обладнання або технічних удосконалень, фактично прирівнюючи значення заощаджень до інвестицій. Він доводив, що «капітали зростають в результаті ощадливості» [2, с. 368]. Накопичення – основне джерело появи заощаджень, які згодом трансформуються в інвестиційні ресурси.

Про роль заощаджень у забезпеченні збалансованості ринку також згадував представник неокласичного напрямку швейцарський економіст Л. Вальрас, який розробив модель загальної економічної рівноваги, що показує, яким чином ринкова економіка забезпечує рівність між сукупною сумою попиту та сукупною сумою пропозиції. Відповідно до «закону Вальраса» економічні агенти не мають ніяких надходжень коштів зовні, а також «відкладеного попиту», тому при незмінних цінах попит та пропозиція збігаються на всіх ринках, то внаслідок бюджетних обмежень економічних агентів попит та пропозиція автоматично збігаються і на єдиному ринку. Рівновага між сукупним попитом та сукупною пропозицією може порушуватися внаслідок зменшення попиту на розмір заощаджень.

Це зумовлює особливий інтерес для підприємців, які мають потребу в додаткових ресурсах. Тому економіст пов'язував рівність сукупного попиту та сукупної пропозиції з балансом кредитованих інвестицій та інвестованих заощаджень.

У працях А. Маршалла, представника неокласичної школи, міститься твердження, що розвиток економіки та зростання доходів підштовхує людей до заощадження. «У міру розширення можливостей для інвестування капіталу відбувається постійне збільшення того надлишку виробництва над необхідними життєвими засобами, який породжує здатність до заощадження» [3, с. 302].

Здійснення процесу заощадження можливо тільки при наявності різниці між одержуваним доходом і поточними витратами. Його попередники помилково вважали, що даний процес здійснюють лише досить багаті люди, так як заощадження формуються шляхом отримання доходу з капіталу, що знаходиться в обігу. А. Маршалл вважав, що джерелом нагромадження є надлишок доходу, незалежно від того, витягується він з капіталу, ренти або заробітної плати. Він переконував, що бажання здійснювати заощадження, тобто накопичувати багатство «залежить від далекоглядності, тобто від його здатності уявити собі майбутнє» [3, с. 312]. У результаті наявності різниці між доходом і споживанням спостерігається дисбаланс між попитом і пропозицією, оскільки витрати суспільства можуть бути представлені як попит на споживчі потреби і на інвестиційні.

А. Маршалл вважав, що процентна ставка пов'язує заощадження та інвестиції, а також виступає в якості основного фактора, що регулює обсяг заощаджень. Чим вище ставка відсотка, тим більше заощадження. Сама ж процентна ставка трактується автором як «грошовий еквівалент всього доходу, що витягується з капіталу» [3, с. 313–314].

Проте ґрунтовно про роль заощаджень та інвестицій у забезпеченні економічної рівноваги говорив Дж. М. Кейнс. У праці «Загальна теорія зайнятості, процента та грошей» (1936 р.) [4] він описує макроекономічну рівновагу, серед яких чільне місце займають заощадження та інвестиції, зайнятість і заробітна плата. Він стверджував, що рівновага попиту та пропозиції не співпадає з повною зайнятістю та ефективним використанням ресурсів, а рівноважний обсяг виробництва завжди менший за потенційний. Причиною вказаних розбіжностей є невідповідність планів інвестицій та заощаджень, оскільки вони формуються під впливом зовсім різних чинників. За таких умов виникає ситуація, коли принцип «невидимої руки» не спрацьовує і ринок не може самостійно відновити рівновагу. Щоб запобігти спаду виробництва та зростанню безробіття, на думку Кейнса, необхідно стимулювати сукупний попит, який залежить від рівня доходу [5, с. 64]. Підвищити сукупний попит можна через підвищення окремих складових сукупних витрат. При цьому приріст витрат викликає мультиплікативний приріст доходу. Найвагомим компонентом, за допомогою якого можна досягти суттєвого приросту доходу, є інвестиції.

В основу кейнсіанської повної моделі загальної рівноваги покладені положення, щозміни сукупного попиту визначають точку макроекономічної рівноваги, загальний рівень цін, обсяг реалізації валового національного продукту та рівень зайнятості. Зростання

національного доходу призводить до того, що обсяг заощаджень збільшується відносно швидше, ніж обсяг споживчих витрат: чим більший національний дохід, тим менший сукупний попит. Щоб призупинити зменшення сукупного попиту, Дж. М. Кейнс запропонував збільшувати витрати на інвестування, що забезпечить підвищення зайнятості та приріст національного доходу, при цьому сукупний попит залишиться на тому ж рівні. Для розвитку підприємництва державі слід регулювати норму процента: її розмір має бути менше за норму прибутку.

У кейнсіанській теорії важливу роль відіграє концепція мультиплікатора (у перекладі мультиплікатор означає множник – лат. *Multiplikator*). Його значення для інвестиційних витрат і заощаджень полягає в наступному: відносно невелика зміна в інвестиційних витратах або в заощадженнях може викликати набагато більші зміни в рівноважному чистому національному продукті.

Мультиплікатор посилює коливання підприємницької діяльності, викликані змінами у витратах. Тобто незначне збільшення витрат може дати багаторазовий приріст чистого національного продукту: з іншого боку, невелике скорочення витрат може призвести через мультиплікатор до значного його зменшення. Мультиплікатор множить, підсилює попит в результаті впливу інвестицій на зростання доходу. Первісне збільшення інвестицій спричинить збільшення доходу на таку ж величину.

Дж. М. Кейнс співвідносив мультиплікативний ефект не з віддачею від інвестиційних вкладень в формі виробленої додаткових товарів, робіт, послуг, а з ростом числа покупок інвестиційних товарів, що збільшують прибуток тих підприємств, у яких ці товари, роботи послуги були куплені. Зростання доходів працюючих цих підприємств стимулюватиме зростання їх споживання, виходячи з його граничної схильності. Збільшення споживання, відповідно, призведе до подальшого зростання ефективного попиту і національного доходу. Зростання купівельної спроможності змусить підприємства якомога більше продавати, а значить, необхідно буде залучити додаткових робочих і закупити більше сировини і матеріалів. У свою чергу, купівельна спроможність знову збільшиться.

Створення додаткового доходу, зростання витрат і розширення виробництва в подальшому буде поширюватися на всі галузі, в тому числі і ті, які не пов'язані з галузями первинного зростання. Чим інтенсивніше проходять такі процеси, тим злагідніше стає мультиплікаційний ефект, через те, що не всі отримані доходи витрачаються на споживання, частина з них піде на заощадження [4].

Ефект мультиплікатора припиняється тоді, коли сумарна величина заощаджень, викликаних початковим збільшенням інвестицій, компенсує даний приріст інвестицій. Тому, так якщо заощадження перевищують інвестиції, то утворюються зайві запаси, в повному обсязі використовуються потужності, збільшується безробіття. Якщо інвестиційний попит випереджає величину заощаджень, зростають ціни на інвестиційні товари.

Виходячи з тези, що мультиплікатор інвестицій прямо пропорційний граничної схильності до споживання, Кейнс вважав, що в період кризи слід збільшу-

вати споживчі витрати, а в момент підйому – стримувати їх, адже збільшення заощаджень в період депресії скорочує обсяги здійснюваних інвестицій і посилює кризу (табл. 1). Відтак, практичні рекомендації концепції Дж. М. Кейнса спрямовані на створення умов для зростання за рахунок повнішого використання вже наявних ресурсів і досягнення повної зайнятості [6, с. 33].

Ідеї рівноважного зростання полягають у підтриманні сукупного попиту на товари. Досягти цього, по-перше, пропонується за рахунок бюджетних витрат, адже завдяки надходженню грошей в макроекономічний кругообіг з'являється можливість подолати розбалансованість натурально-речових і вартісних пропорцій.

Водночас, Дж. М. Кейнс зазначав про загрозу іншого дисбалансу, що виникає, коли надлишок грошової маси призводить до зростання цін, що з іншого боку може негативно позначитися на попиті, спричинивши його спад, збільшення заощаджень та зниження рівня інвестицій. Тому державна політика в галузі інвестицій, на думку Дж. М. Кейнса, полягає в наступному: «Існує спонукання підштовхувати величину нових інвестицій до такого рівня, при якому ціна пропозиції капітального активу кожного виду досягає такого значення, що в поєднанні з його перспективною вигодою призводить граничну ефективність капіталу в цілому до приблизної рівності з нормою відсотка» [4].

По-друге, стимулювати попит на наявні товари можна за рахунок виходу на зовнішні ринки. Хоча нарощування експорту може мати короткостроковий ефект, адже збільшення потужностей виробництва тих товарів, що є у надлишку знову ж таки призводить до їх надмірного виробництва, стагнації та зниження інвестицій у ці галузі. Тому застосування таких способів урівноваження заощаджень та інвестицій має свої результати до певного недовгого періоду, після чого навпаки поглиблюють диспропорційність економічних процесів.

Подібно до Дж. М. Кейнса, який вважав, що заощадження та інвестиції впливають на обсяг ефективного попиту в прямо протилежних напрямках: заощадження зменшують попит, а інвестиції – збільшують, міркує М. І. Туган-Барановський. Він зазначає, що фаза процвітання характеризується значним інвестуванням капіталу (шляхом перетворення вільного капіталу в основний капітал), а фаза депресії – накопиченням вільного, рухомого капіталу, який шукає інвестиційних можливостей, але не може їх знайти. Неінвестований капітал не приносить доходу. Зрештою, коли позичковий капітал знаходить можливості застосування і починає перетворюватися у продуктивний капітал, починається новий період процвітання [8].

Н. Калдор розглядає залежність заощаджень від інвестицій як механізм перерозподілу доходів шляхом коригування цін [9]. Він вважає, що збільшення інвестицій викликає мультиплікативний процес, який призводить до підвищення грошового доходу й від нього – до зростання цін, далі – до інфляції, після – до зниження реальної заробітної плати, в а кінці – до збільшення частки прибутку в національному доході. Таким чином, цей механізм науковець пов'язує з більшою мобільністю цін порівняно із заробітною платою.

Подальшого розвитку ідеї Кейнса отримали у працях Е. Домара і Р. Харрода, які досліджували проблему ефективного попиту в довгостроковому періоді.

Таблиця 1

Приклад мультиплікативної залежності між заощадженнями, інвестиціями та національним продуктом у країнах на різних етапах економічного розвитку

№ з/п	Фаза розвитку країни	Вплив мультиплікатора
1.	Економіка перебуває на стадії спаду виробництва	У такій ситуації кожен буде прагнути більше зберігати і економити на споживчих витратах. Причому прагнення до великих заощаджень приведе до реального спаду виробництва. Це пов'язано з тим, що величина споживання зменшується, і таким чином знижується чистий національний продукт.
2.	Економіка переживає різко виражену інфляцію попиту	В такому випадку виробництво здійснюється при повній зайнятості, а надлишок попиту піднімає рівень цін вгору. Якщо в такій ситуації населення буде менше споживати і більше заощаджувати, то темпи інфляції знижуватимуться. При цьому, збільшення заощаджень є соціально бажаним, адже сприяє зниженню інфляції та зменшує кризові явища.
3.	Країна перебуває на стадії економічного зростання	За цих умов при вищих заощадженнях вивільняються ресурси зі споживання, а їх можна використовувати для виробництва більшого обсягу інвестиційних товарів. Випуск додаткових засобів виробництва сприяє збільшенню майбутніх виробничих потужностей. У такій ситуації обсяг виробництва і зайнятості в масштабі країни не зміниться, але структура виробництва включатиме більше інвестиційних і менше споживчих товарів. Результатом вищих заощаджень буде прискорене зростання економіки в майбутньому.

Джерело: систематизовано автором за [7, с. 162]

Основною ідеєю моделі Е. Домара є твердження про подвійність значення інвестицій в збільшенні сукупного попиту і розширенні виробничих потужностей сукупної пропозиції за певний часовий лаг. Інвестиційні витрати, будучи елементом сукупного попиту, призводять до його збільшення. За Домаром, інвестиції створюють виробничі потужності і генерують додатковий дохід, тому ключовим питанням його теорії є темп зростання інвестицій, при якому темп приросту потужностей співпадає з темпом приросту доходу. На рівноважне економічне зростання безпосередньо впливають норма заощадження і гранична продуктивність капіталу. У Домара випуск залежить тільки від одного фактора – капіталу, інвестиції при цьому є екзогенним фактором [10].

Р. Харрод створив автентичну модель економічного зростання, використавши для неї ендогенну інвестиційну функцію і додавши до принципу мультиплікатора Дж. М. Кейнса принцип акселератора. Р. Харрод намагався оцінити вплив доходу на інвестиції.

Науковець ввів категорію «гарантований темп зростання», під якою розуміється швидкість зміни доходу. Він передбачає, що інвестиції збігаються із заощадженнями, темпи зростання економіки забезпечують дотримання найважливіших пропорцій як у сьогоденні, так і в майбутньому. Реальний темп зростання («природний») залежить від темпів зростання продуктивності праці й робочої сили та дозволяє максимально використовувати наявні ресурси. Ступінь розвитку економіки виводиться з порівняння реального темпу зростання з гарантованим. Будь-яке скорочення або зростання доходу передбачає відносно більше збільшення або зменшення вкладених інвестицій [11, с. 67–70].

Таким чином, у теорії Р. Харрода – Е. Домара встановлюється зв'язок між нагромадженням капіталу і темпами економічного зростання: темп економічного зростання прямо пропорційний валовим інвестиціям та обернено пропорційний показнику капітального коефіцієнта, що характеризує капітаємність [11, с. 118]. Тобто, з підвищенням капітаємності економіки, мають збільшуватися інвестиції задля забезпечення визначеного темпу економічного зростання. Економічна стабільність та стійкий зростання еко-

номіки забезпечується, якщо вдається забезпечити повну зайнятість і при цьому уникнути інфляції, хоча досягти цього наявними ринковими механізмами надто складно.

Альтернативою кейнсіанським моделям економічного зростання є неокласичні теорії, міркування яких ґрунтуються на тому, що для виробництва необхідні капітал і праця, а ефективність їх може бути різною. Тому задані темпи зростання можуть бути забезпечені при різних рівнях застосування праці і засобів виробництва і при різному співвідношенні між ними. Вибір поєднання факторів залежить від їх ціни. Зі зміною цін факторів змінюється й їх співвідношення у виробництві, причому частіше застосовується дешевий фактор. Неокласичні теорії припускають стабільність капітального коефіцієнта, а також враховують не тільки взаємозамінність факторів, а й технічний прогрес [6, с. 38].

Основною з неокласичних моделей зростання та забезпечення рівномірності економічних процесів є модель Р. Солоу, заснована на постійних віддачі від масштабу і норми амортизації, спадної продуктивності капіталу і відсутності інвестиційних лагів. Вона передбачає, що сукупний попит залежить тільки від споживання та інвестицій, державні закупівлі не беруться до уваги, тому в рівноважних умовах інвестиції прирівнюються до заощаджень. Модель показує, що інвестиції (як і споживання) пропорційні доходу. Якщо інвестиції дорівнюють заощадженням, то норма заощадження також показує, яка частина виробленого продукту спрямовується на капіталовкладення. Зміна запасів капіталу відбувається в результаті двох причин: або через інвестування, або через моральний і матеріальний знос. В економіці може виникнути ситуація стійкої озброєності капіталу, що досягається в тому випадку, якщо інвестиції перебивають або рівні ступеню морального і матеріального зносу.

Врівноваженість економіки за Р. Солоу настає при єдиному рівні капіталоозброєності, при якому інвестиції дорівнюють величині зносу. Якщо в економіці досягнуто саме такий рівень, то він не буде змінюватися в часі, оскільки дві діючі на нього сили (інвестиції та вибуття) взаємно збалансовані. Така ситуація отримала назву стану стійкої капіталоозброєності і відпо-

відає рівновазі економіки в довгостроковому періоді. Причому незалежно від початкового запасу капіталу, з яким починає розвиватися економіка, вона зрештою досягає стійкого стану. Проте цей рух триває досить довго. Якщо запаси капіталу нижче стійкого стану, інвестиції перевищують вибуття. Капіталоозброєність збільшується і буде рости разом з продуктивністю до тих пір, поки не наблизиться до стійкого рівня. В іншому випадку, коли запаси капіталу в початковому стані перевищують стійкий стан, інвестиції менше, ніж вибуття, капітал вибуває швидше, ніж додається. В результаті капіталоозброєність буде скорочуватися, наближаючись до стійкого рівня. У момент, коли запаси капіталу, що припадають на одного працівника, досягнуть стійкого рівня, інвестиції зрівняються з вибуттям, і капіталоозброєність не буде ані рости, ані падати [12].

Модель Солоу показує, що тільки технологічний прогрес може пояснити безперервно зростаючий рівень економіки. Як впливає з моделі, швидший темп зростання населення вплине на прискорення темпів зростання економіки, але випуск на душу населення буде знижуватися. Інший фактор – збільшення норми заощадження – призведе до вищого доходу на душу населення і збільшить коефіцієнт капіталоозброєності, але не вплине на темпи зростання в стійкому стані. Тому технічний прогрес є єдиним фактором, що забезпечує економічне зростання в стійкому стані, тобто збільшення доходу на душу населення [12].

Відповідно, держава повинна стимулювати технічний прогрес (бюджетне фінансування фундаментальних досліджень, патентне законодавство, податкові преференції). Незважаючи на те, що модель показує, що технологічний прогрес робить значний внесок в економічне зростання, вона не може дати пояснення, чому виникає сам технічний прогрес. Темп технологічного прогресу встановлюється без теоретичної прив'язки до інших змінних моделі. Видається, що темп технологічного прогресу встановлюється екзогенно, поза моделлю: технологічні зрушення з'являються завдяки накопиченню знань, відтворюваних фундаментальною наукою, яка фінансується з громадських джерел (наприклад, університетами, громадськими дослідними інститутами), що лежать поза економічною (ринковою) системою, описаною моделлю [12].

Також відповідь на питання про те, які умови виробництва та споживання є оптимальними для рівноважного суспільства економічного зростання, дали відразу кілька економістів (Дж. Мід, Дж. Робінсон, Е. Фелпс та ін.) на початку 1960-х рр. Зокрема, Е. Фелпс увів термін «золоте правило нагромадження капіталу», як відповідь на питання про те, капітал якої величини захоче мати суспільство, що знаходиться на траєкторії збалансованого зростання. У разі, якщо він буде досить великим, це гарантує високий рівень виробництва, але все більша його частина піде не на споживання, а на накопичення – суспільство не зможе насолодитися плодами зростання. І, навпаки, якщо обсяг капіталу буде надто малим, споживати можна буде майже все, що вироблено, хоча вироблених товарів буде небагато. Посередині між двома крайнощами, очевидно, знаходиться оптимальна для суспільства точка, в якій досягається максимальний обсяг споживання [13].

Крім того, у другій половині ХХ ст. у економічній науці набув поширення інституціоналізм, пред-

ставники якого в основі дослідження вкладали не лише проблеми забезпечення економічних процесів, а пов'язують її з політичними, соціальними, етико-правовими та іншими суспільними нормами, що визначають умови суспільного виробництва.

У питаннях збереження пропорційності економіки та зростання науковці інституційного напрямку намагаються не тільки визначити їх зв'язок з рівнем заощаджень та інвестицій, а й пояснити причини(не)достатності заощаджень та інвестицій для забезпечення високих темпів зростання.

Дана теорія зосереджується на аналізі інституційного середовища, що стимулює заощадження та інвестиції. Представники інституціоналізму пов'язують ефективність формування заощаджень та здійснення інвестицій із діючими у країні інститутами розвитку, що стимулюють відтворення капіталу, адже світовий досвід доводить, що фактична наявність ресурсів виробництва не гарантує ефективного із застосування, зміну натурально-речової форми та нагромадження основного капіталу як основного джерела зростання економіки. Водночас, різні вчені акцентують увагу на різні інституційні засади, що визначають основу позитивних економічних змін.

Наприклад, Е. де Сото [14] та Д. Норт [15] необхідною умовою нагромадження капіталу та забезпечення економічної рівноваги вважають визначеність та захищеність прав власності, які необхідні для становлення відносин капіталу та для розвитку промислового капіталу, що в подальшому стають джерелом розвитку, сприяють процесу інвестування, нагромадження капіталу.

Інші дослідники, приміром І. Валлерстайн, вважають, що основним інститутом економічного розвитку є економічна політика. Він вказує, що державна влада має вирішальне значення для економічних процесів, причому для досягнення економічних успіхів економічна політика країн повинна бути зорієнтована на створення сприятливих умов для нагромадження капіталу, зокрема підтримання високого рівня оплати праці та технічної озброєності виробництва [6].

Досвід високорозвинених індустріальних країн доводить, що державна політика орієнтована на посилення інвестиційних процесів, зростання доходу населення та рівня заощаджень, стимулювання технічного розвитку промисловості, зниження орієнтованості на розвиток сировинних галузей з посиленням індустріалізації. Тоді як держані інституції слаборозвинених країн зазвичай переслідують власні інтереси щодо нагромадження капіталу та підвищення особистого доходу, без відстоювання зацікавленості у зростанні економіки країни.

З огляду на це, важливе значення також мають інститути громадського суспільства та професійні профспілки, які здатні забезпечити розробку владою економічної політики, що віддзеркалює економічні інтереси суспільства у цілому, а не лише інтереси політиків. А тиск профспілок на роботодавців та політиків загалом змушує останніх підвищувати заробітну плату, підвищуючи вартість праці та мотивує роботодавців шукати альтернативу дорогим трудовим ресурсам, що як наслідок стимулює технічний прогрес. Тож, відповідно до переконань інституціоналістів економічні процеси потребують участі суспільних інститутів та державної стратегії, яка базується на контролі суспіль-

ства над економікою країни, виробництвом та цінами на ресурси й товари.

Таким чином, ретроспективний огляд теорій ролі заощаджень та інвестицій у збереженні рівноваги економічних процесів та, відповідно, забезпеченні на цій основі економічного зростання дозволив зробити наступні висновки: економісти наголошують на двох аспектах проблеми нагромадження: попиті на капітальні блага і пропозиції капітальних благ. У зв'язку з цим виникли численні теорії про відповідність заощаджень та інвестицій. Не меншою мірою це проявляється і в тлумаченні факторів, що впливають на інвестиції та заощадження, як із боку визначення кількісного впливу, так і з боку підстав для вибору факторів.

Оскільки нагромадження суспільного капіталу формується переважно за рахунок інвестицій, то для економіки важливого значення набувають загальноекономічні заощадження (сума заощаджень усіх секторів економіки), які є джерелом інвестицій. Таким чином, інвестиції грають важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування будь-якої економічної системи, оскільки є майбутньою технічно-технологічною базою подальшого економічного розвитку, ефективного виробництва та економічного зростання [16, с. 7].

Проте зміни, що відбулися протягом останніх десятиліть у глобальному економічному середовищі, потребують урахування нових аспектів і в процесах заощадження та інвестування, серед яких: поява й розвиток нових бізнес-моделей, передусім створення віртуальної економіки; значний розвиток фінансового сектору; зміна форм здійснення конкурентної боротьби на ринках; глобалізація та інформатизація [17].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Економічний ріст нерозривно пов'язаний із нагромадження капіталу – формуванням заощаджень та інвестицій, які крізь призму абстрактно-логічного підходу визначають макроекономічну рівновагу, тобто забезпечують стабільність попиту та пропозиції суспільних товарів. Крім того, саме заощадження, що переходять у форму інвестицій становлять основу економічного зростання країн. При цьому вони залежать від низки факторів, як то заробітна плата, зайнятість, процентна ставка, технічний прогрес, зовнішня торгівля, капіталоозброєність, державна політика, суспільні інститути. Проте в нинішніх умовах, крім вказаного, важливого значення набуває баланс реального та фінансового секторів та глобалізаційні економічні впливи, аналіз впливу яких на можливості формування заощадження та інвестицій вимагає подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Богдан І.В. Прогнозування нагромадження основного капіталу. Київ : ДНУ «Акад. фін. Управління», 2011. 200 с.
2. Классика экономической мысли : Сочинения / за ред. А.М. Семенова. Москва : Изд-во «Эксмо-Пресс», 2000.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки, т. 1 / Пер. с англ. Москва : Издательская группа «Прогресс», 1993.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Антология экономической классики : в 2 т. Москва : «Эконом», 1992. Том 2. С. 135–432.
5. Хикс Дж.Р. «Мистер Кейнс и «классики». Попытка интерпретации. *Экономика и математические методы*. 2002. Т. 38. № 2. С. 64.
6. Основний капітал у парадигмі нової індустріалізації: відтворювальний аспект : монографія / М.І. Зверяков, Л.Л. Жданова, О.С. Шараг. Одеса : Астропринт, 2019. 202 с.
7. Блохина В.Г. Сбережения и инвестиции. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sberezheniya-i-investitsii/viewer>
8. Гуган-Барановський М.І. Політична економія. Київ : Наукова думка, 1994. 270 с.
9. Посткейнсианская теория экономического роста. Ун-т Макгилла. Галерея экономистов. URL: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn_newlife.pl?type=school&links=./school/postkeynesianism/works/postkeynes_w3.txt&img=works.jpg&name=growth
10. Квашнина Н.А. Экономический рост и инвестиционный процесс: вопросы методологии, теории и практики: Региональный аспект : дис. ... д-ра. экон. наук. Иваново, 2004. С. 46.
11. Харрод Р.Ф. К теории экономической динамики. Москва : издательство иностранной литературы, 1959. 456 с.
12. Solow, Robert M. Technical Change and the Aggregate Production Function. *Review of Economics and Statistics*. 1957. № 39(3). P. 312–320.
13. Маковецкий М.Ю. Инвестиции как ключевой фактор экономического роста. *Финансы и кредит*. 2007. № 2(242). С. 8–17.
14. Сото Э. де. Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире / пер. с англ. Москва : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. 272 с.
15. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ : Основи, 2000.
16. Видобора В.В. Специфіка інвестиційного попиту в умовах сучасного етапу реформування економіки України. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2019. Вип. 3(76). Т. 24. С. 7–12.
17. Губанов С. Макроэкономическое регулирование: новые подходы. *Экономист*. 1996. № 11. С. 37–52.

References:

1. Bohdan I.V. (2011) Prohnozuvannia nahromadzhennia osnovnoho kapitalu [Forecasting the accumulation of fixed capital]. Kyiv: DNU «Akad. fin. Upravlinnia». (in Ukrainian)
2. Semenov A.M. (2000) Klassika ekonomicheskoy mysli: Sochineniya [Classics of Economic Thought: Works]. Moscow: izd-vo «Eksmo-Press». (in Russian)
3. Marshall A. (1993) Printsipy ekonomicheskoy nauki [Principles of Economic Science], t. 1. Moscow: Izdatel'skaya gruppa «Progress». (in Russian)
4. Keynes Dzh. M. (1992) Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg [General theory of employment, interest and money]. Antologiya ekonomicheskoy klassiki. Tom 2. Moscow: «Ekonov». (in Russian)
5. Khiks Dzh.R. (2002) «Mister Keynes i «klassiki». Popytka interpretatsii. *Ekonomika i matematicheskiye metody*, is. 38, no. 2. (in Russian)
6. Zvieriakov M.I., Zhdanova L.L., Sharah O.S. (2019) Osnovnyi kapital u paradyhmi novoi industrializatsii: vidtvoriuvalny aspekt [Fixed capital in the paradigm of new industrialization: reproductive aspect]. Odessa: Astroprynt. (in Ukrainian).

7. Blokhina V.G. (2005) Sbezheniya i investitsii [Savings and investments]. Retrieved 10 November 2021. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sbezheniya-i-investitsii/viewer> (in Russian)
8. Tuhon-Baranovskiy M.I. (1994) Politychna ekonomii [Political Economy]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
9. Postkeynsianskaya teoriya ekonomicheskogo rosta [Post Keynesian theory of economic growth]. Un-t Makgilla. *Galereya ekonomistov*. Retrieved 12 November 2021. Available at: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn_newlife.pl?type=school&links=/school/postkeynesianism/works/postkeynes_w3.txt&img=works.jpg&name=growth (in Russian)
10. Kvashnina N.A. (2004) Ekonomicheskii rost i investitsionny protsess: voprosy metodologii, teorii i praktiki: Regional'nyy aspekt [Economic growth and investment process: questions of methodology, theory and practice: Regional aspect]: PhD Thesis. Ivanovo. (in Russian)
11. Kharrod R.F. (1959) K teorii ekonomicheskoy dinamiki [Towards the theory of economic dynamics]. Moscow: Izdatel'stvo inostrannoy literatury. (in Russian)
12. Solow, Robert M. (1957) Technical Change and the Aggregate Production Function [Technical Change and the Aggregate Production Function]. *Review of Economics and Statistics*, no. 39(3), pp. 312–320. (in English)
13. Makovetskiy M.Yu. (2007) Investitsii kak klyuchevoy faktor ekonomicheskogo rosta [Investment as a Key Factor of Economic Growth]. *Finansy i kredit*, no. 2(242), pp. 8–17. (in Russian)
14. Soto E. de. (2004) Zagadka kapitala. Pochemu kapitalizm torzhestvuyet na Zapade i terpit porazheniye vo vsem ostal'nom mire [The mystery of capital. Why capitalism triumphs in the West and fails in the rest of the world]. Moscow: ZAO «Olinp-Biznes». (in Russian)
15. Nort D. (2000) Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and the functioning of the economy]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
16. Vydobora V.V. (2019) Spetsyfika investytsiinoho popytu v umovakh suchasnoho etapu reformuvannia ekonomiky Ukrainy [The specifics of investment demand in the current stage of reforming the economy of Ukraine]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 3(76), t. 24, pp. 7–12. (in Ukrainian)
17. Gubanov S. (1996) Makroekonomicheskoye pegulipovaniye: novyye podkhody [Macroeconomic regulation: new approaches]. *Ekonomist*, no. 11, pp. 37–52. (in Russian)